

Pari oikeinkirjoituskysymystä

Jussi Ylikoski

Tämä on rinnakkaistallenne *Virittäjässä* 129 (2) s. 271–275 julkaistusta kirjoituksesta, joka on luettavissa tilausmaksua vastaan osoitteessa <https://journal.fi/virittaja/article/view/147091> (<https://doi.org/10.23982/vir.147091>) ja ilmaiseksi vuosi ilmestymisen jälkeen. Julkaistua kirjoitusta sopii kysellä myös kirjoittajalta (jussi.ylikoski@utu.fi).

Tämä kirjoitus on lyhyt puheenvuoro pitkään painottomien tavujen diftongeja koskevaan oikeakielisyyskeskusteluun, jonka juuret ulottuvat 1800-luvulle. Rajaan puheenvuoroni huomioihin, joita olen tehnyt Artturi Kanniston (1874–1943) fennististä elämäntyötä ja perintöä laajemmin tarkastellessani (Ylikoski 2025). Esitän, että etenkin eräät kompleksiset johdokset, esimerkiksi *viivo(i)tin* ja *vuoro(i)ttainen*, kaipaavat oikeinkirjoitusnormien tarkistamista, koska nykyisten normien noudattaminen on varsin vaikeaa.

Nuori maisteri Artturi Kannisto (1901) ehdotti *Virittäjässä* ilmestyneessä seitsensivuisessa kirjoituksessaan ”Eräs oikeinkirjoituskysymys”, että kaikki sellaiset verbit kuin *keho(i)ttaa* ja *kirjo(i)ttaa* kirjoitettaisiin ilman *i*-vokaalia; aiheesta oli keskusteltu jo parinkymmenen vuoden ajan. Viisi vuotta kestäneeltä tutkimusmatkaltaan Siperian mansien parista palattuaan Kannisto (1907) jatkoi keskustelua laajemmalla, 18-sivuisella kirjoituksellaan ”Pari oikeinkirjoituskysymystä”. Tässä hän vertaili *O(i)ttA*-verbejä myös muihin muotoryhmiin, joissa painottomien tavujen vokaalit olivat aiheuttaneet epäselvyyttä. Kannisto (1907: 99–100) päätyi muun muassa kannattamaan adjektiivi- ja substantiivijohdosten erottamista toisistaan tavalla, joka *O(i)ttA*-verbeistä poiketen on säilynyt meidän päiviimme: ”*kukkainen niitty*, mutta *niityn kukkanen*, *kalainen järvi*, mutta *pikkuinen kalanen*”.

Toinen muotokategoria, josta diftongit tuli Kanniston mukaan *O(i)ttA*-verbien tapaan säännönmukaisesti hylätä, olivat merkitykseltään distributiiviset *(i)ttAin*-muodosteet. Toisin sanoen hän suositteli kirjoittamaan esimerkiksi *kilottain* ja *palottain* pro *kiloittain* ja *paloittain*. Kannisto luonnehti *kilo(i)ttain*-, *palo(i)ttain*-

tyyppisiä muotoja distributiivisiksi partikkeleiksi, myöhempi tutkimusperinne on pitänyt niitä adverbeina ja itse olen tarkastellut tällaisia muodosteita sijamuotoihin rinnastuvana kääpiösijana, distributiivina (Ylikoski 2020).

Distributiivien oikeinkirjoitus ei ole herättänyt yhtä voimakkaita intohimoja kuin *O(i)ttA*-verbien (ks. esim. Kolehmainen 2014: 201–202, 209–210, 421–422; Pajunen 2023; Ylikoski 2025: 267–268). Kanniston ehdoton diftongittomuuskanta sai jo 1900-luvun alkupuolella asteittain väistyä nykykäytäntöön johtaneen kehityksen tieltä niin verbien kuin myös *(i)ttAin*-muodosteiden suhteen. Etenkin *(i)ttAin*-muodosteiden oikeinkirjoituksessa diftongillisista asuista tuli ensisijainen normi. Vuodelta 1947 on kuitenkin jäänyt muistiin tieto, jonka mukaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielivaliokunnassa ”ei haluttu asettua jyrkälle *i*:llisyyden (monikkovartaloisuuden) kannalle”, koska käytössä oli myös yksikkövartaloisia muotoja, kuten *joukottain* ja *vuorottain* (Teppo 1948: 184). Tämän jälkeen kaikki keskeiset sanakirjat *Nykysuomen sanakirjasta* nykyiseen *Kielitoimiston sanakirjaan* tuntevat kuitenkin vain kirjoitusasut *joukoittain* ja *vuoroittain*. *O(i)ttA*-verbeihin verrattuna etenkin distributiiveja koskeva normi on siis jokseenkin johdonmukainen, vaikka kovin näkyvää keskustelua siitä ei ole käyty.

Edellä mainitussa kielivaliokunnan kokouksessa ei pohdittu yksinomaan distributiiveja (Teppo 1948: 183): ”Entä se sivuttain-sana, joka merkitsee ’sivu edellä, syrjittäin’ — tulisiko sekaantumisen vaaraa, jos sitä ei pidettäisi erillään ja siten olisi kaksimerkityksinen sivuittain?” Sama jyrkkyyttä välttävä päätös koski myös tällaisia sanoja, ja näiden osalta myös nykyistä yleiskielen normia edustava *Kielitoimiston sanakirja* esittää, että *sivuittain* merkitsee ensisijaisesti ’sivu sivulta, sivu kerrallaan, sivumäärin, -kaupalla’, mutta sitä voidaan käyttää myös viittaamaan asentoon (’sivu eteen t. kohteeseen päin, poikittain’ jne.), joskin tässä merkityksessä *sivuttain* on yleisempi ja nähtävästi myös suositellumpi. Myös adverbi *vin(i)ttain* hyväksytään kahdessa asussa, mutta se ei kuitenkaan ole millään tapaa substantiivista muodostettu distributiivimuoto. Kielitoimiston ohjepankki linjaakin, että

merkitykseltään distributiiviset muodosteet kirjoitetaan nykynormin mukaan aina *i*:llisinä, joskin tilaa jätetään yhä vaihtelulle *pareittain* ~ *parittain*.¹

Jaksoittainen vai jaksottainen, vuoroittainen vai vuorottainen?

Olen tarkastellut distributiivisten (*i*)*ttAin*-aineksisten muodosteiden todellisia kirjoitusasuja nyky-yleiskielessä. Esitän seuraavassa tilastotietoja, joiden lähteenä on 5,01 miljardia sanetta vuosina 1990–2021 julkaistuja sanoma-, aikakaus- ja tiedelehtitekstejä sekä tieteellisiä opinnäytteitä kattava aineisto (Kielipankki). En tarkastele yksinomaan (*i*)*ttAin*-muodosteita, joista absoluuttisesti yleisin norminvastaisesti kirjoitettu muoto on *viikottain*, vaan myös tällaisista johdettuja adjektiiveja (mm. *viiko(i)ttainen*) ja niistä edelleen johdettuja substantiiveja (*viiko(i)ttaisuus*). Taulukko 1 esittää eräitä kirjoitusasultaan horjuvimpia distributiivisia johdoksia viime vuosikymmenten yleiskieltä edustavassa aineistossa.

¹ Vaikka nykykielenhuollon perustelujen perinpohjainen selvittely ei kuulu tämän katsauksen tehtäviin, on huomattava, että distributiivien *i*:llisyyttä edellyttävän oikeinkirjoitusnormin voimassa olevat perustelut vaikuttavat virheellisiltä. Kielitoimiston ohjepankki esittää, että ”sanojen *i* pohjautuu kantana olevaan monikkomuotoon”, ja rinnastaa esimerkit *asteittain*, *tukuittain* ja *viikoittain* taivutusmuotoihin *asteita*, *tukuissa* ja *viikoilla*. Kannaksi esitetty ”monikkomuoto” ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin esimerkiksi edellä mainittu kielivaliokunnan vuonna 1947 mainitsema puhtaasti muotoainekseen viittaava *monikkovartalaisuus*. Myös *Iso suomen kielioppi* (2004 § 379) toteaa sinänsä uskottavasti, että yleensä *i*-alkuisena esiintyvän johdinaineksen ”*i*-aines hahmottuu useimmiten monikon *i*-tunnukseksi”, ja että kirjoitetussa kielessä vallalla on ”yleensä *i*:llinen, monikkovartaloineen kanta” (ks. myös Ylikoski 2020: 542–543). Sananmuodostusta synkronisesti luonnehdittaessa puhe monikkovartalosta on kuitenkin aivan eri asia kuin kielihistoriallisiin sanankääntein esitetty käsitys, että kyseinen ”*i* pohjautuu kantana olevaan monikkomuotoon”. Erityisen ongelmalliseksi tämän perustelun tekee se, että distributiivin ja muiden (*i*)*ttAin*-muodosteiden alkuperä on yhä hämärän peitossa. Pikemminkin on huomattava, että vaikka aihetta onkin pohdittu jo 1800-luvulta alkaen, distributiivien tutkimushistoriasta vaikuttavat tyystin puuttuvan viittaukset monikon *i*:hin (ks. esim. Hakulinen 1979: 234–235).

Norminmukainen sana taivutusmuotoineen		Norminvastainen sana taivutusmuotoineen		Norminvastaisten muotojen osuus
<i>viikoittain</i>	59 760	<i>viikottain</i>	12 448	17 %
<i>viikoittainen</i>	19 614	<i>viikottainen</i>	6 672	25 %
<i>viikoittaisuus</i>	1	<i>viikottaisuus</i>	3	75 %
<i>jaksoittain</i>	816	<i>jaksottain</i>	102	11 %
<i>jaksoittainen</i>	264	<i>jaksottainen</i>	927	78 %
<i>jaksoittaisuus</i>	33	<i>jaksottaisuus</i>	73	69 %
<i>vuoroittain</i>	82	<i>vuorottain</i>	174	68 %
<i>vuoroittainen</i>	40	<i>vuorottainen</i>	171	81 %
<i>vuoroittaisuus</i>	2	<i>vuorottaisuus</i>	2	50 %
<i>kuuroittain</i>	12	<i>kuurottain</i>	11	48 %
<i>kuuroittainen</i>	569	<i>kuurottainen</i>	1 035	64 %
<i>kuuroittaisuus</i>	24	<i>kuurottaisuus</i>	24	50 %
<i>laikuittain</i>	139	<i>laikuttain</i>	23	14 %
<i>laikuittainen</i>	79	<i>laikuttainen</i>	88	53 %
<i>laikuittaisuus</i>	7	<i>laikuttaisuus</i>	15	68 %

Taulukko 1. Eräiden distributiivijohdosten esiintymämäärät Kielipankin 5,01 miljardia sanetta sisältävässä lehti- ja tiedeaineistossa (1990–2021).

Taulukossa nähtävät adjektiivi- ja substantiivijohdokset ovat kieltämättä marginaalinen osa kielenkäyttöä, mutta luvut paljastavat, miten hatarasti *(i)ttAin-*distributiiveja ohjaava normi näkyy etenkin niistä edelleen johdettujen sanojen käytössä. Esimerkiksi adjektiivit *jakso(i)ttainen*, *kuuro(i)ttainen*, *laiku(i)ttainen* ja *vuoro(i)ttainen* kirjoitetaan jopa useimmiten norminvastaisesti, *vuoro(i)ttainen* paradoksaalisesti peräti yli neljä kertaa useammin ”väärin” kuin ”oikein”. Taulukon ulkopuolelle jäävistä muodosteista maininnan ansaitsee myös *tuku(i)ttain*, joka niin ikään kirjoitetaan useimmiten väärin (954/1602).

Norminvastaiset *i:ttömät* *jaksottainen*, *jaksottaisuus*, *vuorottainen* ja *vuorottaisuus* sekä *laikuttainen* ja *viikottainen* ovat käytössä myös tieteen ja muiden erikoisalojen termipankeissa. Tieteen termipankki esittelee muun muassa kielitieteen termin *jaksottainen intertekstuaalisuus* sekä kasvitieteen *vuorottain* ja *vuorottainen*

'kierteinen lehtiasento, jossa lehdet ovat vuorotellen keskirangan vastakkaisilla puolilla', Kotimaisten kielten keskuksen kanssa yhteistyötä tekevän Sanastokeskus ry:n TEPA-termipankki puolestaan tietotekniikan termit *jaksottainen käsittely*, *laikuttainen sytytys*, *viikottaiset markkinat*, *vuorottaisrutiini* ja kymmeniä muita. Kasvitieteen alalla *vuorottainen* vaikuttaakin verrattomasti vakiintuneemmalla kuin kielenhuollon hyväksymä *vuoroittainen*.

Teroitin vai terotin, viivoitin vai viivotin?

(i)ttAin-distributiivien ja niistä johdettujen sanojen jälkeen palaan vielä lyhyesti O(i)ttA-verbeihin. Näistä kenties stigmatisoitunein, norminvastainen *kehoittaa*, edustaa käyttämässäni aineistossa liki kahta prosenttia *keho(i)ttaa*-verbin esiintymistä. Todellisuudessa paljon yleisempi ongelma näyttävät olevan hyperkorrekrit *irroittaa* ja *karkoittaa*, jotka kattavat 4–5 prosenttia *irro(i)ttaa*- ja *karko(i)ttaa*-verbien esiintymistä. Vielä kiinnostavampaa on havaita, kuinka heikosti myös O(i)ttA-verbien muodostamista säätelevän normiston lonkerot ulottuvat eräisiin niistä edelleen johdettuihin sanoihin: esimerkiksi *keho(i)tuksen* norminvastaisia kirjoitusasuja on yli 6 prosenttia, *karko(i)tteen* yli 8 prosenttia.

Etenkin jo koulussa moneen kertaan teroitettut *tero(i)tin* ja *viivo(i)tin* kirjoitetaan samassa aineistossa norminvastaisesti huomattavan usein: Substantiivi *teroitin* taiputusmuotoineen esiintyy edellä mainitussa viiden miljardin saneen aineistossa 546 kertaa, *terotin* puolestaan 99 kertaa eli 15 prosentissa tapauksista. Edelleen *viivoitinta* käytetään 1 144 kertaa, *viivotinta* sen sijaan 572 kertaa eli jopa joka kolmannella kerralla (33 %) väärin. Etenkin *viivo(i)ttimen* kantana oleva *viivo(i)ttaa* on itse asiassa käytöltään varsin marginaalinen verbi, joten on ymmärrettävää, että substantiivin yhteys sen historiallisen kantaverbin muodostussääntöön jää etäiseksi jopa kirjoittamisen ammattilaisille.

Norminmukaisten ja -vastaisten muotojen frekvenssit eivät ole ongelmaton argumentti normeja arvioitaessa, mutta luonnollisesti tällaisiinkin laskelmiin enemmistösääntöön perustuvassa demokratiassa turvaudutaan (ks. esim. Kolehmainen 2014: 31, 33, 35, 41, 165, 255). Etenkin O(i)ttA-verbeistä johdettujen *tero(i)ttimien* ja *viivo(i)ttimien* oikeinkirjoitusnormin tarkistamista odotellessani

tiedän raottavani Pandoran lipasta, mutta pidän tätä silti harkitsemisen arvoisena. ”Jos otamme asian käytännölliseltä kannalta, niin täytyyhän myöntää että yhtä hyvin ne ymmärretään, kirjoitimme ne sitten *oi:llisina* tai *o:llisina*”, toteaa Kannisto (1907: 92–93) ajattomasti.

Myös (*i*)*ttAin*-aineksisten muotojen osalta pidättäydyn ottamasta kantaa siihen, miten nykynormeja tulisi tarkistaa, mutta esitän kielenhuollosta vastaavien pohdittavaksi, miksi yleiskielen viralliset normit ja kielen todellinen käyttö eroavat toisistaan näin selvästi ja mitä tälle voisi tehdä. Esimerkiksi kirjoitusasujen *jaksottainen* ja *vuorottainen* hyväksyminen muotojen *jaksoittainen* ja *vuoroittainen* rinnalle ei välttämättä nostattaisi *alkaa tekemään* -rakenteen kaltaista mielipidemyrskyä, mutta nostaisi näiden sanojen norminmukaisen oikeinkirjoituksen liki huomaamattomasti 20 prosentista lähes sataan prosenttiin.

Lähteet

HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.

Iso suomen kielioppi = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KANNISTO, ARTTURI 1901: Eräs oikeinkirjoituskysymys. – *Virittäjä* 5 (4–5) s. 70–77. – 1907: Pari oikeinkirjoituskysymystä. – *Virittäjä* 11 (4–5) s. 89–106.

Kielipankki = Helsingin yliopiston suomenkielisen E-thesiksen Korp-versio.

Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2016090601>; Kansalliskirjasto (2021).

Kansalliskirjaston sanoma- ja aikakauslehtikokoelman suomenkielinen osakorpus versio 2, Korp. Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-202009152>; Helsingin yliopisto (2017). 1990- ja 2000-luvun suomalaisia aikakaus- ja sanomalehtiä - korpus, versio 2 [korpus]. Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2017091901>

Kielitoimiston ohjepankki: i vai ei i:tä? (viikoittain, kaksostutkimus, kolmoishyppy).

<https://kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/i-vai-ei-ita-viikoittain-kaksostutkimus-kolmoishyppy> (31.7.2024).

Kielitoimiston sanakirja. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus 2024.

<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi> (31.7.2024).

- KOLEHMAINEN, TARU 2014: *Kielenhuollon juurilla. Suomen kielen ohjailun historiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PAJUNEN, HENNI 2023: Language ideologies against norm change. A case study of the orthographic norm of Finnish *O(i)ttA*-verbs and language professionals' unwillingness to change it. – *Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 14 (1) s. 81–115. <https://doi.org/10.12697/jeful.2023.14.1.03>
- TEPA-termipankki. Erikoisalojen sanastojen ja sanakirjojen kokoelma. <https://termipankki.fi/> (31.7.2024).
- TEPPO, HANNES 1948: Muutamia painottoman tavun *i*-kysymyksiä. – *Virittäjä* 52 (1) s. 183–185.
- Tieteen termipankki. <http://www.tieteentermipankki.fi> (31.7.2024).
- YLIKOSKI, JUSSI 2020: Kielemme kääpiösijoista: prolatiivi, temporaali ja distributiivi. – *Virittäjä* 124 (4) s. 529–554. <https://doi.org/10.23982/vir.76971>
- 2025: Etelä-Hämeestä elokuvaan – Artturi Kanniston fennistinen työ ja perintö. – *Virittäjä* 129 (2) s. 257–271.